

De illustraties van / Les illustrations de
Edmond VAN OFFEL :
10) in / dans *25 maanden op de Duitse*
pijnbank (1919)
van / de Honoré STAES (1857-1923).

Het is tijd dat de hedendaagse jeugd, die hem nog niet zou kennen, Edmond Van OFFEL (1871-1959) herontdekt / Il est temps que la jeunesse actuelle, qui ne le connaît pas encore, redécouvre Edmond Van OFFEL.

De beste oplossing om hem een hulde te bewijzen is zijn pentekeningen te reproduceren * . / La meilleure solution pour lui rendre hommage consiste à reproduire ses illustrations * .

Het is vermoedelijk de uitgever Lode OPDEBEEK (1869-1930), die hem gevraagd heeft zijn naam **NIET** te vermelden / C'est probablement l'éditeur Lode OPDEBEEK qui lui a demandé de **NE PAS** mentionner son nom.

Als men met de illustraties van **De Groote Oorlog** vergelijkt, ziet men dat hij wel de tekenaar daarvan is / Si l'on compare avec les illustrations de **La Grande Guerre**, on voit qu'il en est bien le dessinateur.

© 2020, Bernard GOORDEN

Voor de illustraties / Pour les illustrations : Edmond Van OFFEL rechthebbenden / ayants-droits

25 Maanden op de Duitse Pijnbank

door Honoré Staes

LODEWIJK OPDEBEEK, UITGEVER, ANTWERPEN

Kaftpentekening / illustration de couverture

Wij waren met 578¹ man van Zele, (1) die den 24 October 1916 moesten optrekken, om, zooals er ons bevolen was, ten voordeele van Duitschland te gaan arbeiden.

Op het aangezicht mijner meeste makkers was er druk met de macht te zien. Ik, voor mijn deel, zag de zaak met niet veel kummernis in. Immers, volgens mij, zouden de Duitschers, aangezien niemand onzer voornemens was de handen aan het werk te slaan, het spoedig moede zijn ons den kost te geven, en, bijgevolg, ons terug naar huis laten keeren.

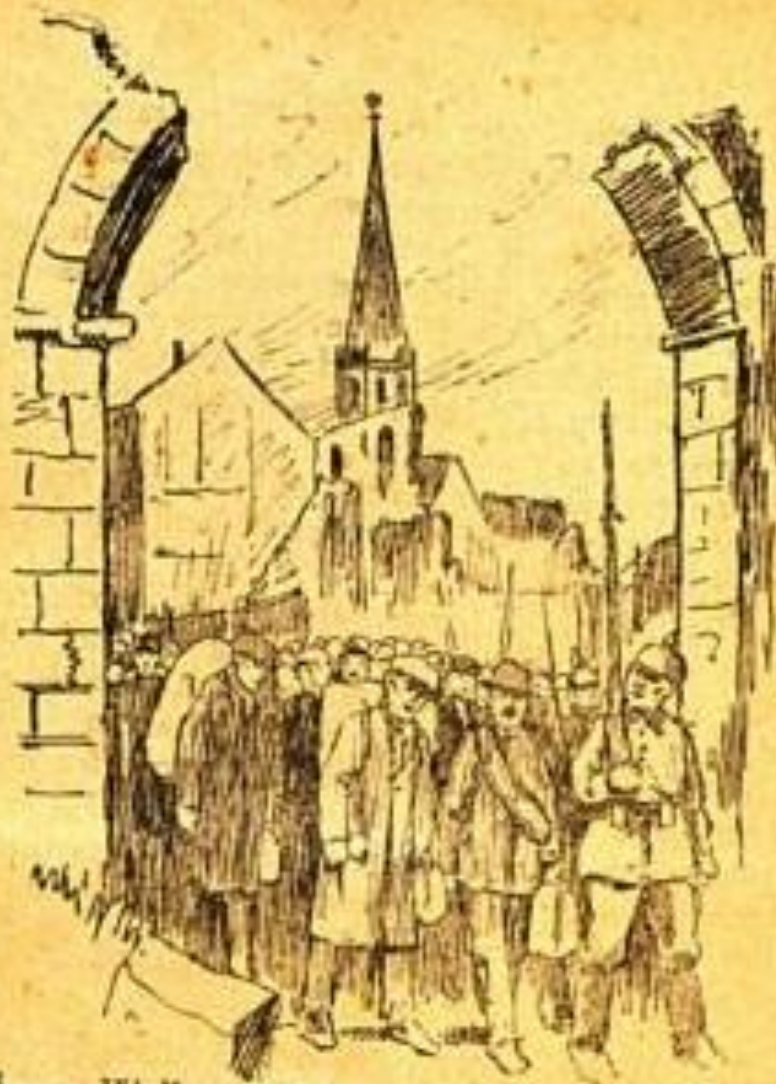

RAIMOND

— Raimond, (2) altijd goed uwe christelijke plichten vol-

1) Belangrijke gemeente in de provincie Oost-Vlaanderen.

2) Raimond Verstraeten, zoo heet de verteller.

Och Heere. Welk eendlijk tooneel onder weg naar de statie!
Uit geheel het land van Dendermonde waren menschen toegestroomd om de geliefde gevangenen nog eens te zien en ze eenige afscheidswaarden toe te sturen.

De Duitsche menschlievendheid reikte echter niet ver genoeg om nog eenen handdruk te veroorloven, zelfs niet om te spreken. Ouders, vrouwen, kinderen, broeders, zusters moesten op zekeren afstand blijven : anders zou er met de bajonetten

Van geheel den dag mochten wij niet meer buiten komen. Ons eten werd ons echter nogmaals gebracht. 's Anderendaags 's morgens was het opnieuw appèl op den koer.

— Hoelang gaat het spel nog duren? vraagde ik lachend aan eenen kameraad.

— Zij zullen spoedig vermoeid zijn met aan ons hunnen tijd en hun voedsel te verspillen, was het antwoord.

Toen ik op den koer kwam, zag ik daar al de mannen in gelid staan, die met ons te Dendermonde vertrokken, en, bij ons afstappen van den trein, van ons gescheiden waren.

Ik zag op en bemerkte eene vrouw die mij door eene muurholte vriendelijk aankeek.

— Madame, wij zijn uit Vlaanderen, antwoordde ik, na rondgezien te hebben of geen bewaker mij bemerkte. De vijand heeft ons hierheen gebracht om te zijnen voordeele te arbeiden. Zoolang wij konden, hebben wij hem wederstaan. Wij zijn zeer ongelukkig.

— Heb moed, lieve vriend. De vijand is bijna verslagen.

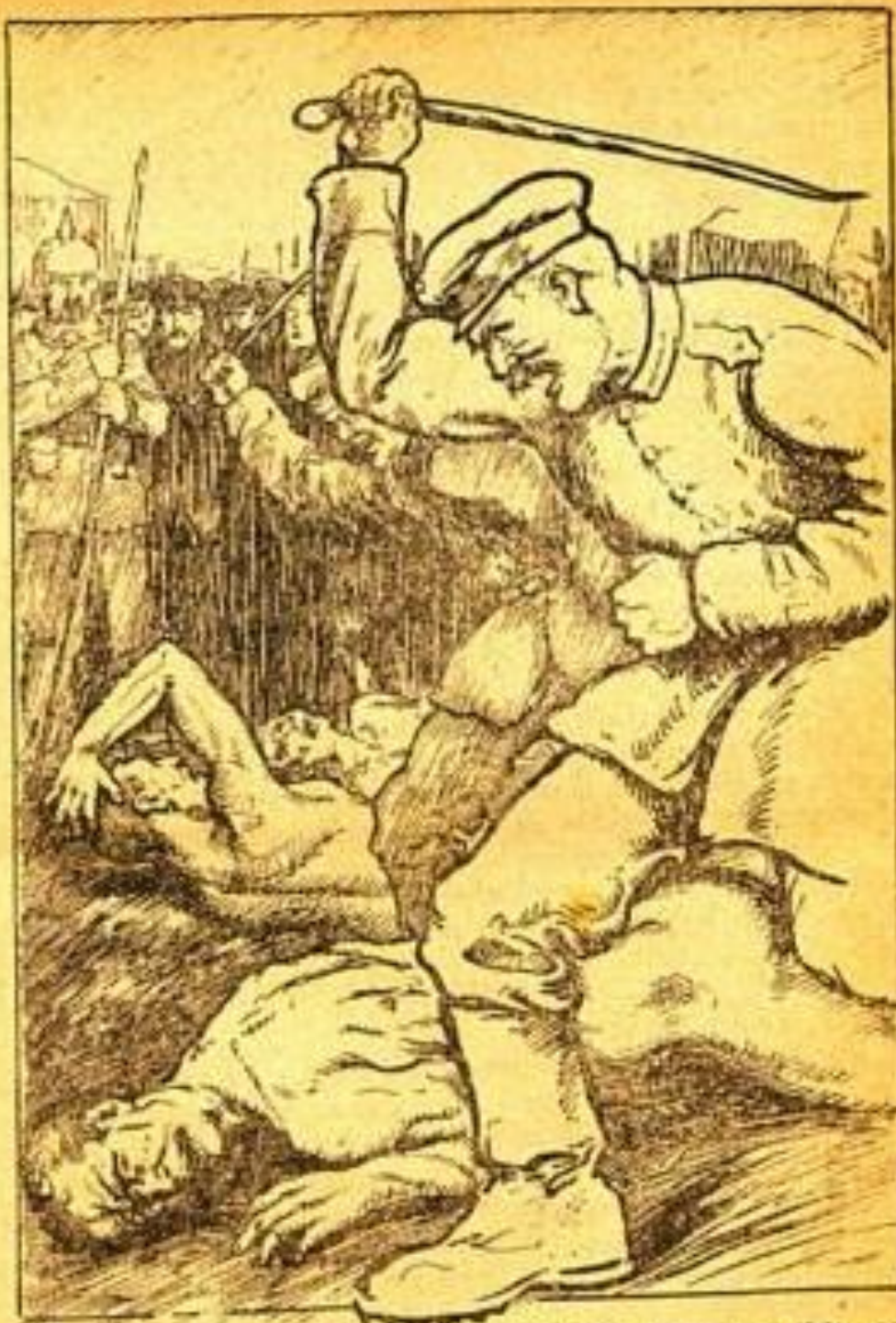

— Madame, ik heb honger. Is het u niet mogelijk mij eenen gekookten aardappel te bezorgen?

schimmen over en weder schuiven. Er werd rondom mij
pen : ik had echter het hart te vol om er aandacht aan te geven.
Volgens mijne meening, zou ik den avond niet halen.

Eindelijk hield het op met regenen. Ik zag nu, op een twintig-
tal stappen afstands, wel veertig makkers dicht bijeengedrongen
in de modder zitten. In de hoop wat warmte in het lijf te krū-
gen, liep ik tot de groep en huikte er zoo dicht mogelijk tegen.
Als ik nu rondom mij keek, bemerkte ik in den omtrek van

Uit al hunne macht sloegen zij op de naakte lichamen (blz. 63)

Vijf-en-twintig maanden op de Duitse pijnbank

2.

Op bladzijde / à la page **33**

Na een half uur stond het water reeds tot dicht bij onze knieën.

— Ze komen ons halen! riep Pieter toen op blijden toon.

Ik keek op en bemerkte op het water een bootje, waarin een Duitscher en twee *civielen* stonden. Mijne hoop op behoudenis ontvlamde opnieuw.

— Redding! Redding! zegde ik.

Gedurende eenige oogenblikken staakten wij ons werk, en bleven op het vaartuigje kijken, dat naar onze zijde werd gestuwd. De hevige koude deed ons echter spoedig het arbeiden hernemen.

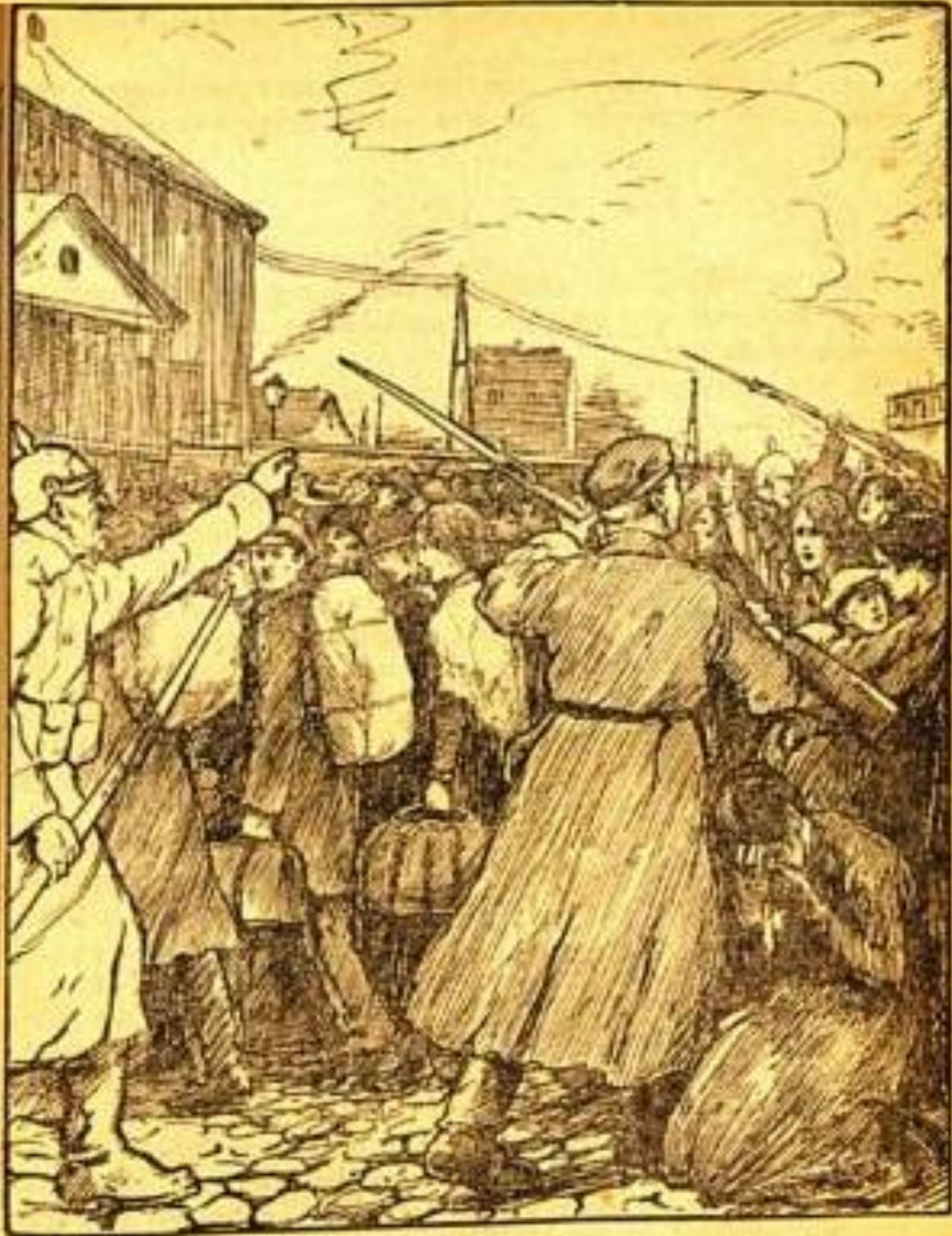
— Dood ! gilde ik.

Er ging onder ons een gemor van schrik op.

— Hij is werkelijk dood, zegde de post zacht, nadat hij Adolf eene poos bekeken had. Een nieuw slachtoffer van den krijg. Er zijn er reeds zoovelen vóór hunnen tijd gestorven, en er zullen er nog zoovelen vóór hunnen tijd sterven. 't Is spijtig, maar er is niets aan te veranderen. Gij, Belgen, zijt verschrikt. Haddet gij, zooals 't met mij het geval was, bij het front, over bergen van lijken moeten kruipen, gij zoudt thans niet verschrikt zijn. Naar het werk nu. Bij ons terugkeeren, zullen wij uwen makker begraven. Hij, ten minste, zal eene kist hebben.

* * *

Van geheel den dag gevoelde ik geenen lust om tot mijne makkers een woord te spreken. Terwijl ik ging of werkte,

Een tooneel uit de wegvooeringen in ons land

Vijf-en-twintig maanden op de Duitse Pijnbank.

3-

Op bladzijde / à la page **65**

eenen muur van het statiegebouw. Daar zat ik met angstig kloppend hart te luisteren naar het vreeselijk kanonnenorkaan dat bleef voortduren. In de meening dat mijn laatste stond gekomen was, brabbelde ik een akte van berouw...

Onder het bidden keek ik de lucht in. Overal slingertjes vuur... En daartusschen vliegers... Wel twintig... Na eenige oogenblikken keerde ik de oogen naar het veld en naar een dorp

richten, stonden daar van vijftien tot twintig kisten gereed, waarin doode soldaten lagen. Sommige dier doode lichamen verspreidden zulken geweldigen stank, dat wij, zoolang het ons mogelijk was, de lippen oopen persten om zoo weinig mogelijk den verderfelijken geur te moeten inademen.

Bracht die stank onder ons eene ziekte voort, of was het volledige uitputting van kracht die zoo sterk ons getal verminderde? Hoe het zij, toen wij drie weken te Mangiennes verbleven had-

in het deurtje open te krijgen. Derhalve moesten wij, na den geheelen dag in den regen geloopt te hebben, in den nacht slapen.

Ons slapen duurde niet lang, want de koude maakte ons wakker. Om wat warmte in 't lijf te krijgen, trokken wij ons wakker. Bij het krieken van den morgen geraakten wij uit het bos. Wij zagen nu van verre een dorp liggen, en trokken er, door de velden, op af. Aan de deur van een alleenstaand huisje klopten wij

Pas waren wij in de kooi, of een Duitscher bracht ons soep en brood. De man zag er uiterst vriendelijk uit.

— Gij zult hier zeer goed zijn, zegde hij. 't Is hier eene gevangenis voor soldaten die dienst geweigerd hebben. Zij zullen u meer genegen zijn dan hunnen keizer. Ik wensch, u hier te mogen blijven totdat de krijg zal geëindigd zijn.

Eenige minuten nadien verscheen er een andere Duitscher vóór onze traliën. Hij stak ons een stuk worst toe.

Vijf-en-twintig maanden op de Duitse Pijnbank.

4-

vocht lag. Boven mij werd er geroepen en gelachen. Aanhoudend werd er als met eenen boekhamer op mijn platgedrukt lijf geslagen. Tot heden toe begrijp ik niet hoe ik zulke verschrikkelijke pijnen heb kunnen doorstaan.

Eindelijk verdween de vracht van mijn lichaam en hield het beuken op. Nu hoorde ik eene stem in mijn oor roepen :

— Is het nu genoeg, Belgische zwijnhond?

Ik hief het hoofd een weinig op om gemakkelijker te kunnen ademen, maar had de kracht niet iets te zeggen. Mijne oogen ontwaarden slechts eenen rooden schijn met schimmen erin.

— Of wij nu genoeg op uwen rug getrappeld hebben? werd er voort geroepen. Zoo het nog niet genoeg is, zullen wij berbeginnen! Spreek zwijnhond!

— Genoeg! kreeg ik met veel moeite uit mijne keel.

— Zult gij nu nog pogen ons te ontvluchten?

— Neen.

Ik wilde mij oprichten. Mijne leden waren echter stijf.
— 't la sterven! kermde ik.
— Luiheid! luiheid! snauwde de barbaar. Hier is 't gewone
middel voor die ziekte.
— Terzelfdertijd kreeg ik den geweerkolf op de beenen.
Ik uitte een kreet van pijn, en beproefde het andermaal
vergeefs echter, op te staan.
— Op, zwijnhond! Ik herbegijn!
— Sla mij in eens dood, beul. Dan ben ik uit de pijn.
— Draagt hem bij het vuur, beval de post nu tot twee
makers.

Ik werd opgenomen en onder het afdak der statie gevestigd
waar een vuur brandde aan 't welk de bewakers zich gewoont
warmen.
— Raimond, jongen, hier zult gij ontdooien, hoorde ik nu
toespreken, toen ik dicht bij de vlammen op de steenen geboord
was.
— Terug aan den arbeid! riep hierop eene Duitse
tot den kamerand die zich reeds gewarmd had.
De hitte ontdooide mij weldra. Ik kon mijne tanden stuk
den en mijne leden bewegen. Na eenige minuten richtte ik mij
op en kroop nog dichter bij het vuur.

— Wil ik? ging het weer in mijnen geest. Ja... neen... ja... neen... — Er moet een komaf gemaakt worden, gromde ik op den duur. Hoe langer ik wacht, hoe meer ik lijd. Waarom moet ik bevreesd zijn?... In twee minuten tijds is alles gedaan... In 't water zal ik den zachtsten dood vinden... Hier is geen water... Hangen... hangen... Vrouw, kinderen, ouders, voor de laatste maal... 't is met mij gedaan... Ik kan er niet uit...

Ik bekeek nu eenen boom. Op manshoogte droeg hij eenen sterken tak.

— Daar, kernde ik: ja, daar... Eene koord... Gedaan... Niet meer lijden...

Altijd rillend en hijgend doorzocht ik mijne broekzakken, maar vond er geene koord. Mijn zakdoek kwam onder mijne hand: hij was echter te klein om er een strop van te kunnen maken. Ik tastte in de zakken van mijn ondervest, van bovenvest. Te vergeefs.

— 't Is toch best het gevaar te ontvluchten, als het mogelijk is.

— Wie den arbeid staakt, zal gestraft worden.
Wij zwoegden voort.

Na eenige minuten hoorden wij het gedruisch van obussen de lucht. Weldra ontplofte er eene op korten afstand, spoedig daarop eene tweede, eene derde, eene vierde.

— Verduiveld! Ik laat mij hier niet doodschieten! schreeuwde nu een mijner makkers. Wie volgt mij?

Op denzelfden stond weerklonk zulke vervaarlijke slag dat ik meende dat een obus vóór mijne voeten ontplofte. Ik liet mij achterover vallen en wachtte sidderend af wat er verder zou gebeuren.

Bijna onmiddellijk volgden vijf andere slagen, zoo verscheidelijk als de eerste. Ik gevoelde dat de grond onder mij lag te daveren. 't Scheen mij toe dat ik mijne oorvliezen had voor-

barsten. Hoe ik het gehoor erbij behouden heb, kan ik niet begrijpen.

Een hevige buskruitgeur drong in mijnen neus. Dit deed mij gelooven dat men op zeer korten afstand wel honderd kanonnen te gelijk had afgeschoten.

't Was nu gedurende een drietal minuten stil. Ik richtte mij op en keek in het ronde.

Gansch de lucht was met buskruitdamp vervuld. Dwars over dien nevel bemerkte ik in de nabijheid eenen ontzaglijken brand-

stierf hun gerucht weg. Ik bleef dan nog eenige minuten roerloos liggen en stak vervolgens behoedzaam het hoofd boven het gebladerte.

't Was nu al goed licht geworden, en ik zag een twintigtal stappen voorbij de plaats waar ik lag, den Duitscher traagzaam vooruittreden, zijn geweer in alle richtingen keerende, gereed om te schieten. Vlug dook ik het hoofd opnieuw onder de bladeren.

't Gevaar was voorbij. Edoch, de hoop van het Franache front te kunnen bereiken, was eveneens weg. Terwijl ik daar lag, oordeelde ik dat van hier af alle groote wegen, voetpaden, alsook vele plaatsen tusschen het kreupelhout, door Duitsche wachten moesten bezet zijn. 't Zou eene allergrootste vermetelheid zijn mij aan hunne kogels bloot te stellen. Er schoot mij dus niets anders over dan naar Mangiennes terug te keeren.

Mijn vrijheidsdroom was vervlogen. Bij mijn terugkeeren in onze barakken, zou mij voorzeker eene zware straf ten deele vallen. De toekomst bereidde mij dus nieuwe martelingen voor.

Ik was bedroefd, doch niet wanhopig. Dat ik onder mijne folteringen bezwijken zou, vreesde ik niet meer. Aan Haar die mij van den zelfmoord had gered, dankte ik ook de bevrijding voor de twee Duitsche kogels. Met Haren bijstand hoopte ik alle

kwellingen te kunnen doorstaan, totdat het oogenblik zou gekomen zijn, waarop de Heer mij van de Duitsche pijnbank zou verlossen.

• • •

Toen ik oordeelde dat de vijand reeds te verre verwijderd was om mij te kunnen zien, stond ik op. Ik besloot naar een Duitsch lager te gaan, om er wat eten te vragen. 't Kon mij niet schelen of ik er gevangen werd, aangezien ik toch in Duitsche handen moest vallen.

Vijf-en-twintig maanden op de Duitsche pijnbank.

5

Ik werd wakker geschud en zag dat de soldaten nu aan eten waren. Degene die mij gewekt had, stak mij een ^{'t soep} en eenen lepel toe. ^{keerde}

Of de soep mij deugd deed!
— Kameraden, 'k zou in uw lager willen blijven, zegde ik toen ik weder mijne bekomst had. Misschien kan ik hier zooveel arbeiden als te Mangiennes.
— Hier is niets voor u te verrichten, werd mij geantwoord. Komt er een officier binnen, hij zal u waarschijnlijk als spion aanzien. Spionnen worden gauw gevonnist. Keer zoo spoedig mogelijk naar uw lager terug. Hoe langer gij uitblijft, hoe zwaarder uwe straf zal zijn.

wonderen dat wij branden van ongeduld om naar onzen tehuis te mogen wederkeeren.

— 't Verwondert mij in geenen deele. Ik ben van in het begin der maand Augustus van 't jaar 14 van mijne familie weggesleurd. Ik brand insgelijks van verlangen om tot de mijnen te mogen wederkeeren.

— Ik reken dat er reeds duizenden opgeëischte arbeiders moeten bezweken zijn, mijnheer.

— Duitschland moet ten minste een millioen zijner zonen onder de dooden tellen.

— Zijn wij dan veroordeeld om te bezwijken tot den laatsten man, mijnheer?

— Dit is mij zoomin bekend als het mij bekend is of de Duitsche legers tot den laatsten man zullen geslachtofferd worden. Wijt uw ongeluk aan de mogendheden met welke België samengespannen heeft om Duitschland den krijg aan te doen.

't Ging nogmaals paf ! paf ! paf ! en de vluchteling die bewijs van gehoorzaamheid gegeven had, tuimelde achterover. Toen gingen de posten naar hunne slachtoffers. Zij stonden er eenige oogenblikken op te kijken. Vervolgens keerden zij de Russen om, met er hun geweer onder te steken. Ik laat u oordeelen hoe verschrikt wij waren. Spoedig kwamen de moordenaars terug tot ons, en :
— Den arbeid niet staken ! bromde een van hen. Wie niet werkt, zal gestraft worden.
— Zijn zij dood ? kernde ik.
— Daar hebt gij niets mede te maken.
— Mogen wij gaan zien of wij hen kunnen helpen ?
— Hier blijven !
De barbaren sloegen nu de richting in naar het lager. Wij arbeidden voort, doch keken gedurig naar de Russen. Geen dezer bewoog zich.
— Weeral drie mannen die uit het lijden verlost zijn, zegde een mijner makkers met eenen hollen zucht.
— Wij moeten er allen aan, morde een andere. De Duitsche moordenaars zullen ons wel op de eene of andere wijze van kant weten te krijgen.
— Kameraden, laat ons wat bidden voor die arme jongens, die zooverre uit hun land zijn gesleurd om hier vermoord te worden, stelde een derde voor. Wij zullen morgen of overmor-

Met de posten, die daar getroffen zijn, heb ik geen medelijden. Maar, die arme drommels van Russen verdienen den dood niet.

Een vijftal minuten lang lag ik met benepen hart op de ongelukkigen te zien, die door den obus getroffen waren. De meesten bleven roerloos liggen, twee richtten zich half op, een strekte de armen omhoog, drie kropen van de plek des onheils weg.

Eindelijk keerde ik vol afgrijzen het aangezicht terzijde.

* * *

Het bombardement hield tot in den morgen van den volgenden dag aan. Ten minste zestien uren waren wij op dezelfde plek blijven liggen. Toen het eindelijk ophield te donderen, waren wij allen half versteven van koude.

Verschillige malen had ik het oog nog gekeerd naar de slachtoffers van den obus. Degenen die zich nog bewogen, waren door Duitse soldaten weggehaald.

— Nu trekken wij terug naar Damvillers, zegde de korporaal, toen het onweder uitgewoed was. Sedert gisteren morgen niets meer gegeten, en schier vervrozen. 't Zou mij zeer verheugen degenen die schuld hebben aan den krijg, op eenen brandstapel te mogen werpen.

Eenige minuten later hielden wij voor een oogenblik stil bij

zouden willen bezwaren, zij, de dienares van Hem die uit eigen macht van den dood was opgestaan.

Toen de Mis geëindigd was, verzocht de pastoor allen die gebiecht hadden, op het altaar te komen knielen.

Wanneer wij aan zijn verzoek voldaan hadden, gaf hij ons de Heilige Communie. Ik ontving Dengene in mijn hart, die, tot heil der menschen, mij met zijn kruis was vóórgegaan. Kon ik krachtigere hulp in mijn lijden verlangen? In mijne ziel was het op dit oogenblik helderder dan rondom de zon die boven 't geboomte praalde.

Nu hield de priester tot ons allen eene aanspraak, waarin hij ons opwekte om met moed de kwellingen welke de krijg medebracht, te doorstaan. Volgens hij zegde, kon de mensch slechts door de poort der kwellingen den Hemel binnentreden. God had den krijg over het menschedom gezonden om de deugdzamen te beproeven en om de boozen te straffen. In ons lijden tegen Gods schikking morren, zou enkel strekken om ons wee

Vijf-en-twintig maanden op de Duitsche pijbank.

6.

geestelijke vertroosting, een dag die nieuwe sterkte medebracht, die mijne ziel laafde, gelijk de dauw des Hemels het plantje te drinken geeft.

De Duitse pastoor was teruggekomen. Wij zouden andermaal het Heilig Misoffer mogen bijwonen.

Wij werden thans naar de bovenzaal van een *soldatenheim*, te Châtillon-lez-Pillon geleid. Er was hier eveneens een altaar opgetimmerd. Een honderdtal Fransche opgeëischte arbeiders en een twintigtal Fransche vrouwen en meisjes zaten, bij onze aankomst, in de zaal gekniel.

Pas was de priester met het Heilig Misoffer begonnen, of de vrouwen en meisjes hieven een lied aan. Zóó zoet klonken hunne stemmen dat ik meende engelenstemmen te hooren. Ik

een der biggentjes, die ik had laten vallen, aan 't knorren. Dit knorren wekte de aandacht der oude op. Zij nam het in haren muil en liep ermede naar haar hol. 't Spreekt van zelfs dat ik hare terugkomst niet afgewacht heb.

— Willen wij te zamen naar het hol gaan? stelde een makker voor.

— 't Is te denken dat die oude niet gauw de kleintjes zal verlaten, antwoordde Victor. Ik heb benauwdheid voor acht dagen opgedaan. Dezen kleinen gut zullen wij braden. Maar de andere biggentjes halen, zou waarschijnlijk het leven van iemand onzer kosten. Zooveel is wildevarkensvleesch mij niet waard.

waarhenen? », klonk schier immer het antwoord : « Naar de heimat (tehuis), bij moeder ».

Er viel bijgevolg niet meer te twijfelen : het uur der verlossing was nabij.

Met Allerzielen hadden wij nogmaals het geluk in het Soldatenheim de H. Mis te mogen bijwonen. De Deutsche priester zegde ons, te dier gelegenheid, dat het hem zou verheugen onze biecht te mogen hooren. Aangezien wij hoopten weldra onze christelijke plichten tehuis te kunnen vervullen, voldeed niemand meer aan zijn verlangen.

In de eerste dagen van November begonnen de kanonnen, wier stemmen wij sedert lang in de nabijheid niet meer gehoord hadden, in den omtrek opnieuw te tempeesten. Er vielen echter geene obussen in onze streek. De vrees overviel ons dat onze hoop op verlossing in duigen zou vallen. Onze korporaal stelde ons evenwel gerust met te zeggen dat de krijg werkelijk ging eindigen, daar de Deutsche soldaten niet meer wilden vechten.

Het geschut bleef aanhouden. Op den duur verstoutte zich een mijner makkers aan eenen officier te vragen, wanneer nu eindelijk de trein ging komen, die ons naar België zou brengen.

— 't Bombardement is thans te hevig, antwoordde hij min-

ten ons met vuurwerkkardoezen in de lucht te schieten, en vele Duitschers lachten hartelijk omdat wij de kleuren der Fransche vlag in de lucht lieten vliegen.

Den 13ten November kwam er nog geen trein om ons te vervoeren. Ik laat iedereen oordeelen hoe het ongeduld in ons bitterste werkte. Wij maakten het voornemen den volgenden dag te voet naar huis te trekken.

En zóó is het ook gebeurd.

In den voormiddag van den 14ten November kwam een opperofficier tot ons zeggen :

— Gij zijt allen vrij. Ik weet evenwel nog niet wanneer er een trein zal aankomen om u naar België te vervoeren. Wilt gij echter nog een paar uren wachten, dan zal ik u voor twee dagen van levensmiddelen kunnen voorzien.

— Ik wacht geene vijf minuten meer! riep ik. Jongens van

BIBLIOGRAFIE / BIBLIOGRAPHIE.

c:lv:1044898

Bookmark <https://anet.be/record/opacehc/c:lv:1044898/N>

Publicatie

Titel Vijf- en twintig maanden op de Duitse pijnbank

Auteur [Staes, Honoré](#)

Uitgave Antwerpen : [L. Opdebeek](#), 1919

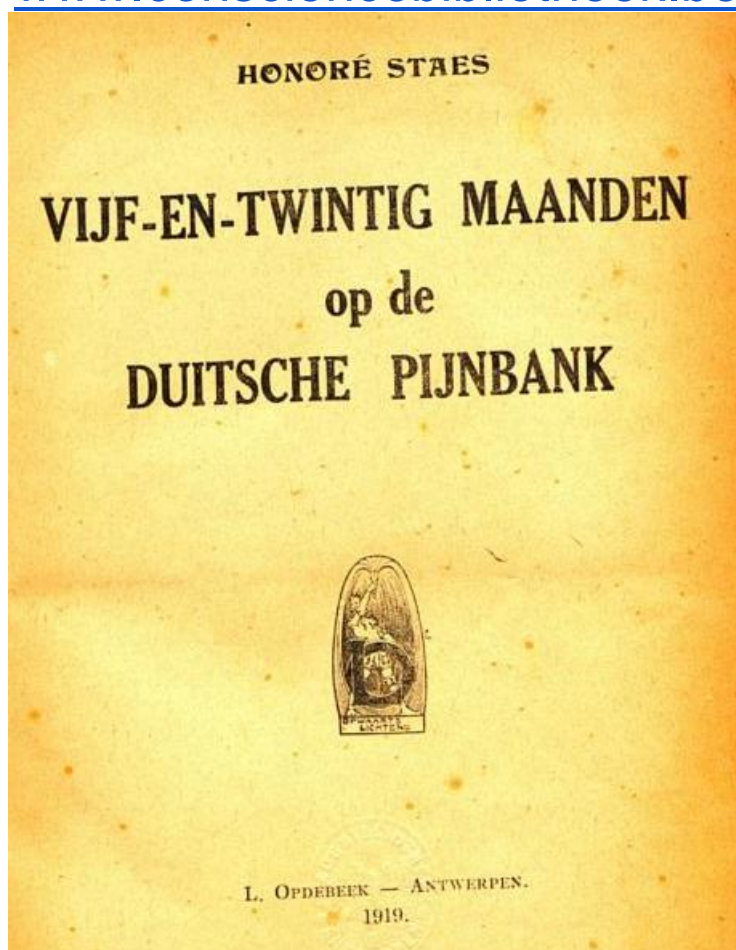
Omvang 190 p. : ill.

Opmerking Titel varieert: 25 maanden op de Duitse pijnbank

Stad Antwerpen | Cultuur, Sport, Jeugd en Onderwijs | Musea en Erfgoed | [Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience](#)

(EHC) Hendrik Conscienceplein 4 | 2000 Antwerpen

www.consciencebibliotheek.be

La Grande Guerre (120 fascicules, 1911 pages; 1919-1920; version française de "**De Groot Oorlog**) d'Abraham **HANS** (1882-1939) et G. Raal (Lode Opdebeek, 1869-1930). Via :

<https://www.idesetautres.be/upload/ABRAHAM%20HANS%20GRANDE%20GUERRE%20TABLE%20MATIERES%20FASCICULES%201-120%20AVEC%20LIENS%20INTERNET.pdf>

De Groot Oorlog, ook al grotendeels via :

<https://www.idesetautres.be/?p=ides&mod=iea&smod=ieaFictions&part=belgique100>

Over "**De Opeisning van Belgische burgers**", leest u maar "**De inleiding – Het dekreet van 3 oktober 1916 – De wegvoeringen**" in aflevering N°61 (1920 ; bladzijden 961-976), via LINK :

<https://www.idesetautres.be/upload/ABRAHAM%20HANS%20GROOTE%20OORLOG%20061%201920.pdf>

GOOSSE, Myriam ; **Le Bureau Documentaire Belge au Havre (BDB) pendant la guerre 1914-1918. Application pratique de la Documentation du Bureau : les déportations de travailleurs belges pendant la durée de la Guerre** ; Bruxelles, Institut Supérieur d'Etudes Sociales de l'Etat (ISESE / IESSID) ; 1983, 3 tomes totalisant 415 pages (pagination multiple).

<https://www.idesetautres.be/?p=ides&mod=iea&smod=ieaFictions&part=belgique100>

Raadpleeg ook (het zou in het Nederlands vertaald moeten worden) :

Emile **CAMMAERTS**, **A travers les barreaux de fer** (1916 ; illustrations de Louis **RAEMAEEKERS**) :

<http://www.idesetautres.be/upload/EMILE%20CAMMAERTS%20TABLE%20MATIERES%20A%20TR>

[AVERS%20LES%20BARREAUX%20DE%20FER%201916%20LIENS%20INTERNET%207%20CHAPITRES.pdf](#)

U ontdekt (o.a. per datum, bv. 19140804 voor 4 augustus 1914) **honderden documenten** (in minstens 5 talen) **over WO1 in België** (WITHLOCK, GIBSON, PAYRO, VIERSET, TYTGAT, ...), via LINK :

<https://www.idesetautres.be/?p=ides&mod=iea&smode=ieaFictions&part=belgique100>

Over / Au sujet de Edmond VAN OFFEL.

Frédéric **de France** ; *Edmond Van Offel* ; Paris, Librairie L. Borel ; 1902, 63 pages. (**e-book**)

Frans **RYMENAMS** ; *Edmond Van Offel vertelt* ; 's-Gravenwezel – Schilde, Heemkring De Drie Rozen - Albert Van Dyck Genootschap ; 2013, 148 blzd. (Overvloedig geïllustreerd in kleur met foto's en archiefmateriaal van, over en door Edmond Van Offel.)

“Edmond van Offel, dichter, etser, tekenaar, internationaal bekend boekverluchter en schilder” :

<http://schrijversgewijs.be/schrijvers/van-offel-edmond/>

De wereld van Edmond van Offel / Joz. de Coö, Maurice Gilliams, Phil. Mertens, Jeanne Moorkens, Raf van Os en E. Willekens; met ill. van de artiest ... en een bibliografie door Ronny Janssen.

Auteur (persoon):

De Coö, Jozef, 1906-1998 [viaf](#)
Gilliams, Maurice, 1900-1982, ook gekend onder pseudoniem Floris van Merckem [viaf](#)
Janssen, Ronny
Mertens, Phil
Moorkens, Jeanne
Van Os, Raf
Willekens, Emiel Victor, 1922-2009 [viaf](#)

S.l. : De rode beuk, 1968.

160 p.: ill.

<https://lib.ugent.be/catalog/ruq01:001308769>

GOORDEN, Bernard ; « *De pentekeningen van / Les dessins à la plume de Edmond **VAN OFFEL** (1871-1959): 1) De afbeeldingen in / Les illustrations dans **Sinte Godelieve van Ghistel** (1922) van / de Jan **VERRIEST** / Lode **OPDEBEEK** » :*

<http://www.idesetautres.be/upload/EDMOND%20VAN%20OFFEL%20AFBEELDINGEN%20ILLUSTRATIONS%2001%20SINTE%20GODELIEVE%20VAN%20GHISTEL%201922%20BGOORDEN.pdf>

GOORDEN, Bernard ; « *De pentekeningen van / Les dessins à la plume de Edmond **VAN OFFEL** (1871-1959): 2) model van een afbeelding (« bakker Temmerman ») uit / modèle d'une illustration (« boulanger Temmerman ») de **Fransche furie in / dans **Geschiedenis van België** (1845) van / de Hendrik / Henri CONSCIENCE :***

<http://www.idesetautres.be/upload/EDMOND%20VAN%20OFFEL%20AFBEELDINGEN%20ILLUSTRATIONS%2002%20MODEL%20BAKKER%20TEMMERMAN%20BGOORDEN.pdf>

GOORDEN, Bernard ; « *De afbeeldingen / Les illustrations van / de Edmond **VAN OFFEL** in / dans : 3) **Abel Pollet** (1910) van / de Constant **JARDINIER**, schuilnaam van Abraham **HANS** (1882-1939) / pseudonyme d'Abraham **HANS** » :*

<http://www.idesetautres.be/upload/EDMOND%20VAN%20OFFEL%20AFBEELDINGEN%20ILLUSTRATIONS%2003%20ABEL%20POLLET%20BGOORDEN.pdf>

GOORDEN, Bernard ; « De afbeeldingen / Les illustrations van / de Edmond VAN OFFEL : **4**) in / dans *De reis rond de wereld door twee Vlaamsche jongens* (1910) van / de **AUCTOR**, schuilnaam van / pseudonyme de **Jan BRUYLANTS Jr.** (1871-1928) » :

<http://www.idesetautres.be/upload/EDMOND%20VAN%20OFFEL%20AFBEELDINGEN%20ILLUSTRATIONS%2004%20REIS%20ROND%20WERELD%20TWEETWEE%20VLAAMSCHE%20JONGENS%20AUCTOR%20BGOORDEN.pdf>

GOORDEN, Bernard ; « De afbeeldingen / Les illustrations van / de Edmond VAN OFFEL : **5**) in / dans *Le charmeur de rats de Hamelin* (1924) van / de Abraham **HANS** (1882-1939) :

<https://www.idesetautres.be/upload/EDMOND%20VAN%20OFFEL%20AFBEELDINGEN%20ILLUSTRATIONS%2005%20CHARMEUR%20RATS%20HAMELIN%20ABRAHAM%20HANS%201924%20BGOORDEN.pdf>

De afbeeldingen / Les illustrations van / de Edmond VAN OFFEL : **6**) in / dans *Cartouche, de koning der dieven*.

<https://www.idesetautres.be/upload/EDMOND%20VAN%20OFFEL%20AFBEELDINGEN%20ILLUSTRATIONS%2006%20CARTOUCHE%20BGOORDEN.pdf>

De afbeeldingen / Les illustrations van / de Edmond VAN OFFEL : **7**) in / dans ***Kapitein Mandrin, hoofdman van smokkelaars en valschmunters.***

<https://www.idesetautres.be/upload/EDMOND%20VAN%20OFFEL%20AFBEELDINGEN%20ILLUSTRATIONS%2007%20MANDRIN%20BGOORDEN.pdf>

De afbeeldingen / Les illustrations van / de Edmond VAN OFFEL : **8**) in / dans ***De koning der Bohemers, de roman van Rozsa Sandor.***

<https://www.idesetautres.be/upload/EDMOND%20VAN%20OFFEL%20AFBEELDINGEN%20ILLUSTRATIONS%2008%20KONING%20BOHEMERS%20BGOORDEN.pdf>

De afbeeldingen / Les illustrations van / de Edmond VAN OFFEL : **9**) in / dans ***De afschuwelijke gravin of de vampier van Warburg*** (1899) van / de J. DENDERSONE (18 ??-19 ??).

<https://www.idesetautres.be/upload/EDMOND%20VAN%20OFFEL%20AFBEELDINGEN%20ILLUSTRATIONS%2009%20AFSCHUWELIJKE%20GRAVIN%20BGOORDEN.pdf>

HANS, Abraham ; ***De smokkelaar*** ; Antwerpen, Lodewijk Opdebeek ; datum van publicatie niet gekend (maar vermoedelijk eerste uitgave rond 1910 ; nieuwe druk zou van 1928 zijn), 56 bladzijden :

<http://www.idesetautres.be/upload/ABRAHAM%20HANS%20SMOKKELAAR%201910-1928.pdf>

GOORDEN, Bernard ; « De **pentekeningen** van / Les dessins à la plume de Emiel **WALRAVENS** (1879-1914) : **14**) De afbeeldingen in / Les illustrations dans **Alva's standbeeld van** / de Abraham **HANS** (1882-1939) :

<http://www.idesetautres.be/upload/EMIEL%20WALRAVENS%20AFBEELDINGEN%20ILLUSTRATIONS%2014%20ALVAs%20STANDBEELD%20ABRAHAM%20HANS%20BGOORDEN.pdf>

GOORDEN, Bernard ; « *Des illustrations dans 3 livres d'Abraham HANS : **A travers la Belgique (Op reis door België), Kerlingaland et Schelde vrij*** » :

<http://www.idesetautres.be/upload/ILLUSTRATIONS%20dans%20KERLINGALAND%20%20A%20TRAVERS%20LA%20BELGIQUE%20et%20SCHEDEL%20VRIJ%20de%20Abraham%20HANS.pdf>

GOORDEN, Bernard ; « *Hoe Lode OPDEBEEK (1869-1930) boeken liet illustreren die hij uitgaf **1** / Comment Lode OPDEBEEK (1869-1930) faisait illustrer des livres qu'il éditait **1** : Terugkomende pentekeningen van Emiel WALRAVENS (1879-1914) in 5 vergeleken boeken / Illustrations récurrentes d'Emiel WALRAVENS (1879-1914) dans 5 livres (**De Bruid van Jan van Breydel, Groeninghe, Genoveva van Brabant / Geneviève de Brabant, La vie de Marie Stuart, Kerlingaland**) :*

<http://www.idesetautres.be/upload/AFBEELDINGEN%20EMIEL%20WALRAVENS%20BRUID%20JA>

[N%20BREYDEL%20VERGELEKEN%20MET%20NHOUDE%204%20ANDERE%20BOEKEN%20BOORDEN.pdf](#)

Gabrielle PETIT, onze nationale heldin (Antwerpen, Uitgave van L. Opdebeek ; 1921, 411 bladzijden, 26 afleveringen), door Jan **VERBEKE**, schuilnaam van d'Abraham **HANS** (1882-1939) :

[https://www.idesetautres.be/upload/ABRAHAM%20HANS%20JAN%20VERBEKE%20GABRIELLE%20PETIT%20ONZE%20NATIONALE%20HELDIN%201921%20INTERNET%20LINKS%20NAAR%20026%20AFLEVERINGEN.pdf](#)

Gabrielle PETIT, l'héroïne nationale (Anvers, L. Opdebeek éditeur; 1921, 540 pages, 34 fascicules), par A. **DU JARDIN**, pseudonyme d'Abraham **HANS** (1882-1939). Via :

[https://www.idesetautres.be/upload/ABRAHAM%20HANS%20GABRIELLE%20PETIT%20HEROINE%20NATIONALE%201921%20DU%20JARDIN%20LIENS%20INTERNET%2034%20CHAPITRES.pdf](#)

Abraham **HANS** ; **François Anneessens, un martyr de la liberté** (1926, 44 pages), illustré par Edmond Van Offel et traduit du néerlandais d'après **Frans Anneessens** (1909) :

[http://www.idesetautres.be/upload/ABRAHAM%20HANS%20ANNEESSENS%20MARTYR%20LIBERTE%201929.pdf](#)

Abraham **HANS** ; **Du temps de grand-père** (1923) d'après **Uit grootvaders tijd** (1910) :

<http://www.idesetautres.be/upload/DU%20TEMP%20DE%20GRAND-PERE%20ABRAHAM%20HANS%20EDMOND%20VAN%20OFFEL%20LIENS%20INTERNET%2027%20CHAPITRES.pdf>

Abraham **HANS** ; *Kerlingaland* (Geschiedenis, legenden, zeden en gewoonten der kustbewoners); Antwerpen, Lodewijk Opdebeek ; 1912, 267 pages.

INHOUDSOPGAVE

Van Abraham **HANS**' *Kerlingaland*

+ **register afbeeldingen**

met **INTERNET links** naar de **22** hoofdstukken die **GRATIS** te downloaden zijn.

<http://www.idesetautres.be/upload/KERLINGALAND%20ABRAHAM%20HANS%20INHOUDSOPGAVE%20TABLE%20MATIERES%20HOOFDSTUKKEN%20CHAPITRES%2001-25%20REGISTER%20INDEX%20AFBEELDINGEN%20ILLUSTRATIONS%20BGOORDEN.pdf>

Abraham **HANS** ; *A travers la Belgique* ; Anvers, Lode Opdebeek ; s. d. : 1911 ? ; 3 tomes en 1 volume : 95 + 102 + 151 pages (titre originel : **Op reis door België**).

TABLE DES MATIERES de *A travers la Belgique* d'Abraham **HANS** + **index des illustrations** avec liens **INTERNET** vers les **60** chapitres, qui peuvent être téléchargés **GRATUITEMENT** :

<http://www.idesetautres.be/upload/A%20TRAVERS%20LA%20BELGIQUE%201-3%20ABRAHAM%20HANS%20TABLE%20MATIERES%20INDEX%20ILLUSTRATIONS%20AVEC%20LIENS%20INTERNET%20BGOORDEN.pdf>

Voir, en particulier, « *Seconde journée à Anvers* » (« *Tweede dag in Antwerpen* »), chapitre 3, pages 27-31, de la première partie de **A travers la Belgique**) par Abraham **HANS** (Anvers, Lode Opdebeek ; s. d. : 1911 ? ; 3 tomes en 1 volume : 95 + 102 + 151 pages ; titre originel : **Op reis door België**).

<http://www.idesetautres.be/upload/ABRAHAM%20HANS%20A%20TRAVERS%20LA%20BELGIQUE%201%20CHAPITRE%204.pdf>

Il contient l'illustration de la « *Furie française* » et le boulanger Temmerman (page 29). Elle figure notamment dans « **Schelde vrij** » (page 124). Zie « *Het land van Saeftinge* », hoofdstuk 13, bladzijden 123-125 van Abraham **HANS' De Schelde vrij !** (verhalen van de Schelde ; Antwerpen, Lodewijk Opdebeek ; 1910, 200 blz.) :

<http://www.idesetautres.be/upload/ABRAHAM%20HANS%20SCHELDE%20VRIJ%20HOOFDSTUK%2013%201910.pdf>

Men vindt er de afbeelding van bakker Temmerman op bladzijde 124).

Voor Jan **VERRIEST**, zie : **GOORDEN**, Bernard ; « **De pentekeningen** van / Les dessins à la plume de Emiel **WALRAVENS** (1879-1914) : **6** De

afbeeldingen in / Les illustrations dans **Genoveva van Brabant** (1866 **en** 1918) :

<http://www.idesetautres.be/upload/EMIEL%20WALRAVENS%20AFBEELDINGEN%20ILLUSTRATIONS%2006%20GENOVEVA%20VAN%20BRABANT%20BGOORDEN.pdf>

Schoolwanden, o. a., van Edmond Van Offel :

http://www.collectiontrade.nl/cms/index.php?option=com_content&task=view&id=65&Itemid=36

NOTA BENE.

Edmond Van Offel

C/o Historische drukkerij Turnhout * :

<http://archive.historischedrukkerij.be/items/search>

Prachtig werk !